

Др Сима Аврамовић

редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

АКАДЕМИК ЛУЈО МАРГЕТИЋ (1920 2010)

Судбина је хтела да се, у деведесетој години живота, истог дана када се пре 58 година оженио својом верном животном сапутницом и сарадницом Анелесе, рођ. Браут, 17. маја упокоји академик Лујо Маргетић, један од последњих изданака генерације великих правних историчара с ових простора. Мада је пре свега био историчар средњовековног хрватског права, својим текстовима је и на страницама *Анала Правног факултета у Београду*, први у некадашњој Југославији, начео теме из области античког грчког права и постао родоначелник те дисциплине код нас. Спектар његових научних интересовања био је фасцинантан, а продукција на граници невероватног – преко 50 књига и 350 чланака, од којих су многи на страним језицима.¹ Разноврсност тема које је захватао с изузетном ерудицијом, беспрекорним познавањем релевантне литературе и увек иновирајућим и оригиналним поставкама показује већ и увид у текстове које је објавио у *Аналима*. Ту је дао леп допринос изучавању колоната у римском праву, венецијанског права, а поготово српског средњовековног права, нудећи ново, мада донекле контроверзно виђење српске проније.² Српским средњовековним правом се бавио

¹ Детаљна библиографија радова академика Маргетића може се наћи на сајту Хрватске академије знаности и умјетности, http://info.hazu.hr/lujo_margetic_bibliografija_knjige.

² Л. Маргетић, „*Vindicatio in servitutum i vindicatio servi* у гортинском праву“, *Анали Правног факултета у Београду* 4/1964, 424 430; исти, „Неки правни проблеми колоната у касном Римском царству“, *Анали Правног факултета у Београду* 4/1986, 285 308; исти, „Правноповијесни коријени раносредњовековна млетачког *vadimonium comprobandi* с медиатором“, *Анали Правног факултета у Београду* 5/1989, 461 473; исти, „Поријекло и основне значајке српске проније“, *Анали Правног факултета у Београду* 4/1990, 419 435.

и у радовима који су објављивани на другим местима.³ Интересовала га је најшира проблематика правне историје, али чак и теме које донекле излазе из тог оквира, поготово деликатна питања етногенезе Словена, коју је изучавао нарочито током последње деценије свог живота. Његов допринос хрватској правној историји је неизмеран. Без претеривања се може рећи да је после Другог светског рата ретко који правни историчар с простора некадашње Југославије толико померио границе сазнања и толико допринео унапређењу правне историје сопственог народа, колико је то учинио академик Маргетић.

Његове радове одликује изванредна оригиналност, многи његови ставови су знали да буду провокативни, што му се неретко и замерало. Као да наука не напредује управо захваљујући храбрим продорима у непознато, а не препричавањем и козметичким модификовањем добро познатих теорија. Начин на који је он тумачио изворе, које је помно истраживао и од којих је увек полазио у својим конструкцијама, нимало није робовао клишеима и ауторитетима који су изградили пре њега непомериве зидове. Он је знао да их руши убојито, чврсто постављеном логичком аргументацијом и изванредно јасним тумачењима, новом интерпретацијом извора, увек заснованом на одличном познавању, разумевању и објашњењу контекста у коме су они настајали. При том, чврста утемељеност на изворима и литератури коју је познавао до детаља, знање десетак језика укључујући класичне (завршио је Класичну гимназију у Загребу), ретка ерудиција и оштрина у научним дискусијама, учинили су га јединственом научном фигуром у региону, који је обележио правну историју друге половине прошлог и почетка овог века.

Маргетићева врцава духовитост је избијала из сваког његовог рада, али и из сваког писма. Критички дух који је носио често га је коштао многих оспоравања, неразумевања и отпора. Због тога је доста времена морало да протекне пре но што је постао редовни члан Хрватске академије знаности и умјетности. Један одломак из његовог писма упућеног писцу ових редова, као да даје његову сопствену научну ретроспективу, али и осликава енергију коју је носио до последњег дана, начин његовог мишљења, особеност његовог научног манира, способност да у пар реченица сажме саму суштину ствари и најделикатнијих изазова, духовитост и лакоћу с којом се хватало у коштац и са највећим темама.

И ја се спремам на озбиљан потхват. Покушат ћу написати рад под радним називом *Идеали и њихово остварење – примјер св. Павла и Маркса*. Прибавио сам већ литературу.

³ На пример, L. Margetić, „Isprava kralja Milutina za manastir Sv. Georgija prilog poznavanju društva u srpskoj državi XIV stoljeća“, *Historijski zbornik* 42/1989, 71–76.

Успут речено, св. Павао је, као што знаш, стварни оснивач кршћанства, живио је у доба Исуса Христа, сачувано је и нешто његових изворних (!) списа, а од њега потјече идеја о том да је Исус Христ ускрснуо од мртвих. По његовом узору славно Ускрс, што је већ у његово доба отворило тешко питање: ако је Исус међу нама и још к томе жив, зашто се не зна гдје је (проблем тзв. „парусије“), што је задњих година Павлова живота проузрочило и њему велике главобоље. (Није чудо, да је и нама – Анелисе и мени – проузрочило бескрајне непроспаване ноћи: стварно, куд се дјенуо?). А сигурно је и вама то питање загорчило многе ноћи. А с друге стране, покушат ћу објаснити главобоље Маркса, који је у задњим годинама углавном напустио „марксизам“, само што се тај размјерно његов велики рад, који је и Теби познат и о којем смо расправљали у чланцима, више мање прикривао до тако-рећи наших дана. Маркс је својим „правим“, ортодоксним тезама и научавањем ударио темеље суставу који је у Русији побједио 1917. године и у којем смо и ми живјели, негдје до пропасти Југославије. Треба само погледати нпр. енциклопедије из доба Југославије, да се види како су се наши знанственици мучили да све то ускладе. О томе сам и ја писао, па се гњев ондашњих теоретичара сручио и на мене: „Нама не требају марксолози, него марксисти“.

Велика већина наших марксиста с тим није имала никаквих тешкоћа, чак ни они који прихваћају разне национализме свих боја и којима је било какво спомињање Маркса саблазан.

Надам се да нећу доживјети (хвала Богу, лоше се осјећам) да опет побједи барјак револуционарне побједи, под који би се одмах вратили ти исти, уз образложење да су, ето, поновно „прогледали“. Али, отпловио сам, умјесто да се држим теме.

СТИГАО ЈЕ МАРГЕТИЋ ДА НАПИШЕ И ОБЈАВИ ТАЈ РАД О СВ. ПАВЛУ И МАРКСУ, КАО ЈЕДАН ОД ПОСЛЕДЊИХ, У КОМЕ ЈЕ – КАО И ТОЛИКО ПУТА РАНИЈЕ – ИЗНЕО НИЗ КРАЈЊЕ ОРИГИНАЛНИХ И ИЗАЗОВНИХ ХИПОТЕЗА И ЗАМИСЛИ.⁴

⁴ L. Margetić, „Sveti Pavao i Karl Marx – dva velikana svjetske povijesti“, *Rad HAZU* 500, кпј. 46/2008, 109 145. У неаутентичној Другој посланици Солуњанима тврди се да ће се пре Исусовог доласка појавити „Човек безакоња“, који ће за себе тврдити да га је послао Бог, а Маргетић доказује да је писац те посланице мислио на цара Домицијана, толико омраженог, да је римски сенат прогласио његову *damnatio memoriae*. У делу рада који говори о Марксу, Маргетић се враћа на њему омиљену анализу Марксовог позног рада *Grundrisse*, писаном 1857/1858. године, где је изнео сасвим нове идеје и у коме је на нов начин интерпретирао историју човечанства. О том Марковом раду са Маргетићем је водио расправу аутор ових редова, у тексту објављеном у *Аналима*: на текст L. Margetić, „Prilog diskusiji o Marxovom shvaćanju antičkog tipa zemljišnog vlasništva“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 35/1984, 425 434, нешто другачије виђење је понудио С. Аврамовић, „*Grundrisse* и Марксов

Стигао је и да препоручи *Аналима* текст своје колегинице Велинке Грозданић, уреднице Зборника Правног факултета у Риједи (штампан у претходном броју часописа),⁵ мада је област о којој је реч далеко од правне историје. Стигао је и да публикује књигу коју је дуго припремао *О етногенези Хрвата и Славена* (Сплит 2007), за коју је с великим нестрпљењем очекивао реакцију научних кругова из некадашње Југославије – али се, за његова живота, нико није усудио да с њим о томе расправља. Стигао је и да хрватској правничкој јавности представи у *Зборнику Правног факултета у Загребу*, уз највеће похвале, књигу београдског колеге Жике Бујуклића *Forum Romanum* настављајући да гради мостове између српске и хрватске науке, као што је то чинио и раније, поготово набавком тешко доступних радова и књига. Стигао је, најзад, и да буде коуредник и рецензент заједничког броја *Анала Правног факултета у Београду* и Правног факултета Универзитета у Бечу, који излази ове године.

Био је невероватно модеран, с обзиром на чињеницу да године обично са собом носе одређен степен конзервативизма. Писао је уџбенике за Националну, као и за Општу правну историју, па и за Римско право, на један нов начин. Међу првима је осетио потребу и да се мењају називи и садржај предмета, па је снажно поздравио трансформисање Опште историје државе и права у Општу правну историју на Правном факултету Универзитета у Београду, а потом, у следећем кораку, у Упоредну правну традицију. И сам је начинио благи искорак у правцу пребацивања тежишта с историје државе на историју права, па је уместо традиционалне Опште историје државе и права предмет назвао, не само формално мењајући његов наслов – Опћа историја права и државе. Његови уџбеници били су изванредно занимљиво и проактивно штиво за студенте, али и за колеге из струке. Сваки од њих је, уз поједине тематске целине, често имао и по неку илустрацију из извора или одабрани правни проблем о коме студент треба критички да размисли, на уштрб приче о великим теоријама и безбројним историјским детаљима. Ево још једног поучног дела из његовог писма о томе како би требало писати уџбенике правне историје у „ново“ доба:

Почетна идеја била је сјајна: с обзиром на то да се Еуропа глобализира и да су студији далеко иза тог тренда, начинимо рез и дајмо нашим студентима нове програме који ће уважавати тај тренд.

концепт античког типа производње и земљишне својине“, *Анали Правног факултета у Београду* 1 4/1983, 23 39, на шта је одговорио L. Margetić, „Pretkapitalističke formacije u Marxovim Grundrissima“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci* 6/1985, 197 222.

⁵ В. Грозданић, „Кривичноправни поглед на самоубиство“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2009, 55 69.

У том смислу ја сам имао и имам посве јасну концепцију: треба начинити рез у правној повијести и њу профилирати на нов, по мојем мишљењу, једини логични начин: правна повијест треба упознати студента с развојем права, али тако да га уједно научи правно мислити и да све не буде преопширно. Већ пре много година написао сам уџбеник римског права, брутално скресао опсег, додао „двјебе“ које су, уз остало, требале потакнути колеге да се супротставе мојим тезама и имао намјеру да мало помало, кроз пет-шест година створим нови уџбеник римског права са садржајем и опсегом дубоко различитим од досадашњег. Све је испало као торзо, који је и данас у упораби у Ријечи (и још негдје, али нисам потпуно сигуран, јер ме не занима). Али, сматрам да је реформа потом запала у слијепу улицу.

Стални изазивач на академске двобоје, научни провокатор, мајстор стручне полемике, чезнуо је за одговорима и оспоравањима, за озбиљном и суштинском научном расправом (која је често изостајала), свестан да се само тако научна сазнања могу кретати напред. С невероватном лакоћом је мењао попришта на којима је доносио иновације. Трагови које је за собом оставио су подједнако дубоки и на терену изучавања византијског права: уз бројне текстове о појединим установама овог правног система, једини је на наш тада заједнички језик превео неке од најважнијих византијских изворних текстова – Еклогу и Земљораднички закон.⁶ Један је од ретких ко се овде бавио венецијанским правом, па чак објављивао своје текстове и у италијанским енциклопедијама о тим темама. Његов допринос развоју хрватског средњовековног права се не може сажети у некрологу овог обима, јер је то област у којој ће се његово име тек помињати и славити у временима која долазе. С извесном дозом зависти, може се једино рећи да је срећан онај народ који је имао правног историчара какав је био Лујо Маргетић.

Но, оно по чему ће Маргетић такође остати запамћен је и пут који је прошао: од правника у тадашњем ријечком Електроприморју, у науку се упутио тек шездесетих година XX века, а своје прве радове је посветио античком грчком праву.⁷ И већ одмах, на самом почет-

⁶ L. Margetić, „Ekloga iz 726. godine i njezina važnost za našu pravnu povijest“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci* 1/1980, 53 78; исти, „Zemljoradnički zakon (*Nomos georgikos*)“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci* 3/1982, 85 122. Нарочито је значајан и његов рад „Бизантско брачно имовинско право у свјетлу Новеле XX Лава Мудрога (с особитим обзиром на развој брачног имовинског права у средњовјековним далматинским градским опћинама)“, *Зборник радова Византолошког института* 17/1978, 19 50.

⁷ L. Margetić, „Pravo u Hesiodovu epu *Erga kai hemera*“, *Živa antika*, 12/1962, 39 49; исти, „Pseudodemostenov govor protiv Leohara i diamartirija“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta Rijeka*, 12, 3 4/1962, 260 271; исти, „*Dike egzoules* u atičkom pravu“, *Živa antika*, 13 14/1964, 39 65; исти, „*Vindicatio in servitute* и *vindicatio servi*“

ку своје окаснеле научне каријере, поставио темеље ове дисциплине у нашој тадашњој науци, али и брзо стекао међународно признање. Тек се потом, од седамдесетих година тог века, а у својој педесетој години живота (!), почео први пут више бавити хрватским правом као научник.⁸ Тако закаснили активни улазак у свет науке није му сметао да наредних деценија израсте у једну од водећих личности хрватске правне историје, са преко 200 незаобилазних текстова из те области. Апсолутна посвећеност истраживањима, пожртвован свакодневни рад на изворима и литератури, безрезервна подршка и свеколика помоћ супруге, одржавање физичке кондиције пливањем уз штоперицу све до своје осме деценије, изродили су фасцинантну каријеру за незаборав.

И, на крају, можда ипак треба забележити један лични момент. Пријатељство које је веома импоновало неке ко тек ступа у научне воде, крунисано је понудом да један академик, са својом супругом, преведе књигу писца ових редова о атинском логографу Исеју на италијански језик, коју је потом објавила позната издавачка кућа *Jovene editore*. Пријатељство учвршено на тај начин, и потребу да се сачува комуникација, нису успели да прекину ни несрећни ратни догађаји деведесетих година прошлог века, па се, на његов предлог, за дописивање користила адреса Маргетићевих пријатеља у Трсту. Такво разумевање и непрестано пружање подршке млађим колегама представља пример који треба забележити, јер то није баш тако честа појава у академским круговима. Од њега се имало шта научити и о струци, али и о животу. Они који буду читали Маргетићева дела имаће прилике да црпе његове мисли о првоме, а овај текст је намењен првенствено онима који су спремни да схвате поруке његовог духа о овом другом.

у горгинском праву“, *Анали Правног факултета у Београду* 4/1964, 424–431; исти, „The Judge Affixer in the Judicial Procedure of Athens“, *Revue internationale des Droits de l'Antiquité*, 3e Série, 12/1965, 149–155; исти, „L eis emfanon katastasin nel diritto attico“, *Živa antika*, 15/1966, 371–379; исти, „Покушај правне интерпретације судске сцене на Ахилову штиту“, *Зборник радова посвећен Алберту Вајсу*, Београд 1966, 51–57; исти, „*Vindicatio in libertatem* код Платона и у атичком праву“, *Глас Српке академије наука и уметности*, Београд CCLXVIII/1967, 51–61.

⁸ Први значајнији рад из те области био је „Brak na istarski način“, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 15/1970, 279–309.